

მარიამ გურეშიძე

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი

ORCID iD:0000-0002-9825-0651

mariagureshidze@gmail.com +995 551 127 855

აბსტრაქტი

ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის მიერ რუსეთის იმპერიასთან დადებული გეორგიევსკის ტრაქტატი ჩემი ინტერესის და კიდევ ერთ-ხელ შესწავლის საგანი გახდა. დაკვირვების თემად ეს ფაქტი სწორედ იმ მიზეზით იქცა, რომ გავარკვიოთ იყო თუ არა რუსეთთან ტრაქტატის დადება საგარეო პოლიტიკური ვექტორის ცვლილების ერთადერთი გზა. შესაბამისად განვიხილავ, თუ რომელ ქვეყნებთან ურთიერთობას მოიაზრებდა მეფე ერეკლე II რუსეთთან კავშირის ალტერნატივად და რა შიდა და გარე ფაქტორებმა განაპირობეს მისი საბოლოო გადაწყვეტილება.

საქართველოს ეროვნულ არქივში გამოვლენილი დოკუმენტის და მეცნიერების მიერ დასაბუთებული კვლევების შეჯერების შემდეგ დადგინდა, რომ ერეკლე II მხოლოდ ერთ ქვეყანაზე არ იყო ორიენტირებული და მოქნილ დიპლომატიას აწარმოებდა. იგი რუსეთის გარდა ცდილობდა დახმარება მოეპოვებინა სხვა ქვეყნიდანაც მაგ: დახმარებისათვის მიმართა ავსტრიის იმპერატორს, აგრეთვე, საფრანგეთის მეფეს, სარდინიის, ნეაპოლისა და ვენეციის მთავრობებს.

სტატიაში განხილულია, თუ რა კომპონენტები განსაზღვრავდა რუსეთის იმპერიის დამპყრობლურ პოლიტიკას აბრეშუმის გზის მნიშვნელობიდან გამომდინარე და რატომ იყო კავკასიაზე გამავალი მისი მონაკვეთი მსოფლიოს მაშინდელი აქტორებისათვის უმნიშვნელოვანესი. ერეკლე II ზუსტად შეარჩია ის მთავარი აქტორები, რომელთაც შეეძლოთ აბრეშუმის გზის შენარჩუნება-განვითარება და ამით საქართველოს ეკონომიკური გაძლიერება.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ერეკლე II, გეორგიევსკის ტრაქტატი, მთავარი აქტორები, აბრეშუმის გზა.

შესავალი

დიდმა გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა და მსოფლიო ვაჭრობის ცენტრების გადანაცვლებამ, როგორც ცნობილია, განაპირობა ოსმალეთის გაბატონება ძველ სახმელეთო და საზღვაო გზებზე. აღმოსავლეთის ვაჭრობის დაქვეითება აიხსნება ოსმალეთის ექსპანსიით, რასაც მოჰყვა ოსმალეთის ბატონობის გავრცელება დიდ ტერიტორიაზე, რომლის მეშვეობით ინტენსიური სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები იყო დამყარებული აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის (კაკაბაძე, 1920:165).

ოსმალების მიერ ბოსფორზე ფეხის მოკიდებამ დააჩქარა ევროპიდან ინდოეთისაკენ საზღვაო გზის აღმოჩენა. 1498 წ. პორტუგალიელმა ვასკო-და-გამამ ზღვით შემოუარა აფრიკას და მიაღწია ინდოეთს. ამით გაიხსნა ევროპასა და შორეულ აზიას შორის ახალი სავაჭრო გზა, რომელიც პირველად გაითავისეს პორტუგალიელებმა და შემდეგ ჩაკეტეს მეწამული ზღვა სამხრეთით (1509 წ.) ამგვარად გადაჭრეს ეგვიპტეზე მიმავალი სავაჭრო გზის პრობლემა და ისინი ცდილობდნენ ინდოეთის ვაჭრობის მთლიანად ხელში ჩაგდებას (კაკაბაძე, 1920:3). ვენეციელებმა, რომელთაც კონსტანტინოპოლის ოსმალების მიერ დაპყრობით დაკარგეს მთავარი სავაჭრო გზა, თავისი, აზიის ვაჭრობისკენ მიპყრობილი ყურადღება მიმართეს სახმელეთო სავაჭრო გზის განვითარებაზე, რომელიც ინდოეთისკენ მიემართებოდა (კაკაბაძე, 1920:4). იმხანად ლევანტის ვაჭრობა საფრანგეთის ხელთ იყო (ოსმალებთან დადებული კაპიტულაციის საფუძველზე). მსოფლიო ვაჭრობის სარბიელზე გამოსული ინგლისი და ჰოლანდია ასევე იყვნენ დაინტერესებული ახალი გზების ძიებით (გაბაშვილი, 1966:178-179) და ასევე ამ მიზნის განსახორციელებლად ინგლისის ინტერესებში შედიოდა ჩრდილოეთ კავკასიაზე გავლენის მოპოვება.

XVI საუკუნის II ნახევარში ჩრდილო კავკასიაში გაჩნდა რუსული ახალშენები და ციხესიმაგრეები (თერგის, სუნჯისა და სხვა.). XVIII საუკუნის I ნახევარში რუსეთი შესამჩნევად გააქტიურდა, მაგრამ კავკასიაში ფეხი მტკიცედ მხოლოდ ამ საუკუნის II ნახევარში მოიკიდა. ამ დროს დაარსდა ქალაქები ყიზლარი, მოზდოვი, ვლადიკავკაზი (ზალესკი, გუგუშვილი, 1980:303). რუსეთის ინტერესებში არ შედიოდა მხოლოდ საკუთარი ტერიტორიის გაფართოება და სხვადასხვა ტომის ხალხთა დამორჩილება. იმპერიის დამპყრობლური ომის წარმოებას სამი ძირითადი კომპონენტი განსაზღვრავდა: 1. კავკასიაზე ინტერესი-როგორც სავაჭრო გზის სისტემა, 2. ბაზარი, 3. პოლიტიკური და სტრატეგიული პოზიცია (სსცა, ფონდი-1505, საქმე-15: 1).

მეთოდი

სტატიაში განხილული საკითხის შესწავლის მიზნით გამოყენებულია საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული დოკუმენტებისა და სათანადო სამეცნიერო წყაროების ურთიერთ შეჯერება-შესავლაზე დაფუძნებული ისტორიულ-შედარებითი, შინაარსობრივი ანალიზისა და კვლევის მეთოდი.

შედეგები

კვლევამ ცხადყო, რომ რუსეთის იმპერიასთან გეორგიევსკის ტრაქტატის დადებამდე მეფე ერეკლე II საქართველოს დასავლეთთან ინტეგრაციის და ურთიერთობის ერთადერთ გზად მხოლოდ რუსეთს

არ მოიაზრებდა. სათანადო კვლევის შედეგად ნათელი გახდა თუ რა სუბიექტურ-ობიექტურმა მიზეზებმა განაპირობეს საბოლოოდ რუსეთთან და არა ევროპის სხვა სახელმწიფოებთან კავშირის დამყარება.

მსჯელობა

1783 წლის 24 ივლისს დაიდო ხელშეკრულება-გეორგიევსკის ტრაქტატი რუსეთის იმპერიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის, რომელსც ხელი მოაწერეს გენერალმა პავლე პოტიომკინმა, ივანე მუხრანბატონმა და გარსევან ჭავჭავაძემ. რატიფიცირებული იქნა ერეკლე II-ის მიერ 1784 წლის 24 იანვარს. ტრაქტატის მიხედვით, ერეკლე II უარს ამბობდა ირანის ან სხვა სახელმწიფოსგან რაიმე დამოკიდებულებაზე, ცნობდა რუსეთის იმპერატორის უზენაეს მფარველობას, აღუთქვამდა მას ერთგულებას, მზადყოფნას თავისი ჯარით რუსეთის იმპერატორის სამსახურში და მზად იყო დაეცვა რუსეთის ქვეშევრდომთა ინტერესები; ურთიერთობა არ დაემყარებინა სხვა ქვეყნებთან ჩრდ. კავკასიაში მყოფ რუსთა ჯარების სარდალთან და საქართველოში დანიშნულ რუსეთის რეზიდენტებთან შეუთანხმებლად; ასევე უცხოეთის ელჩებისთვის მიეფეს პასუხი რუსეთთან წინასწარი შეთანხმებით უნდა გაეცა (ბერძენიშვილი, ცინცაძე, ჯავახიშვილი, 1978: 86). ჩვენი კვლევის მიზანი არის გავარკვიოთ იყო თუ არა რუსეთთან ტრაქტატის დადება ერეკლე II საგარეო პოლიტიკური ვექტორების ცვლილების ერთადერთი გზა. შესაბამისად უნდა აიხსნას თუ რომელ ქვეყნებთან ურთიერთობას განიხილავდა იგი რუსეთთან კავშირის ალტერნატივად და რა შიდა და გარე ფაქტორებმა განაპირობეს მისი საბოლოო გადაწყვეტილება.

რუსეთისთვის კავკასია იყო, როგორც სტრატეგიული მნიშვნელობის-გზააღმოსავლეთისკენ, ისლამურ ცივილიზაციასთან დაკავშირებისა და კონტაქტის მხარე და ასევე ბუნებრივი დამცავი ბარიერი სახელმწიფოს სამხრეთ საზღვარზე. ჩრდილო კავკასიის ომამდე დაიგო საქართველოს სამხედრო გზატკეცილი, რომელიც თბილისს აკავშირებდა ვლადიკავკაზში რუსების მიერ აშენებულ ციხესიმაგრესთან. ბუნებრივია გაჩნდა საკითხი ჩრდილო კავკასიის რუსეთთან მიერთებისაც, რომელსაც ასევე უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული ფუნქცია ჰქონდა. ვინაიდან კავკასიაში რუსეთი სრულად ვერ დაამყარებდა კონტროლს, თუ კი არ მოიპოვებდა გავლენას ჩრდილო კავკასიაზე. კავკასია მთლიანად უნდა მოქცეულიყო ერთ სოციალურ-კულტურულ და ეკონომიკურ არეში. აღნიშნულმა ისტორიულმა ფაქტორმა გააძლიერა კავკასიაში რუსული ინტერესები. უმნიშვნელოვანესი როლი ეჭირა ეკონომიკურ და სავაჭრო საკითხებს და არა რუსეთის იმპერიის ტერიტორიული გაფართოების სურვილს. მოგვიანებით კი ინგლისი ცდილობდა ცალკე მოეპოვებინა გავლენა ჩრდილო კავკასიაზე, რასაც ხელს უწყობდა ოსმალეთის იმპერიის მოკავშირეობა, იგულისხმება იმამ შამილის მიერ წარმოებუ-

ლი ომი მეფის რუსეთის წინააღმდეგ (1817-64 წწ). მართალია, ოსმალეთ-მა მოკავშირე ყირიმი დაკარგა, მაგრამ შავ ზღვაზე მაინც ინარჩუნებდა გავლენას (1853-56 წწ.) ასევე აღსანიშნავია, რომ შავი ზღვის გამოყენება სავაჭრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით მაქსიმალურად იქნებოდა მომგებიანი, თუ იგი ჩრდილო კავკასიის გზით დაუკავშირდებოდა კასპიის ზღვას.

ს. მაკალათია თავის წიგნში - „ერეკლე მეორის გმირობა და თავდადება“ აღნიშნავს: „საქართველოს სამეფოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობა მე-17-18 საუკუნის მიჯნაზე განსაცდელში იყო. სახელმწიფოებრივი მთლიანობა ამ დროს უკვე დაიშალა და დაქუცმაცებული საქართველოს სამეფოები და სამთავროები განიცდიდნენ ოსმალეთ-სპარსეთის პოლიტიკურ ბატონობას. ორივე ეს საქართველოსადმი მტრულად განწყობილი სახელმწიფო იბრძოდნენ საქართველოს დასაპყრობად, რომ ამით ხელში ჩაეგდოთ შავი და კასპიის ზღვის სანაპიროები და აქედან მიმავალი სავაჭრო გზები“ (მაკალათია, 1942:7).

ახლა საჭიროა გავიხსენოთ საქართველოს XVIII საუკუნის პერიოდში არსებული გეოპოლიტიკური ვითარების გამო, როგორ წარმართა მეფე ერეკლე II ქვეყნის მომავალი პოლიტიკა და რატომ იყო მის მიერ წარმოებული პოლიტიკა განვითარების გზა.

მაშინდელ საქართველოში არსებულ ვითარებას, სხვა უამრავ წერილობით წყაროსთან ერთად, დამატებით კარგად ასახავს საქართველოს ცენტრალურ არქივში დაცული შემდეგი დოკუმენტი, რომელიც მეფე ერეკლემ პოტიომკინს გაუზავნა. წარმოვადგენ დოკუმენტის მოკლე ვარიანტს: „უმაღლესისა კარისათვის მრავალჯერ მოგვიხსენებია რომ ამ სამს წელიწადში რამდენი დააკლდა ჩვენს ქვეყანას განჯა წაგვერთვა შამქორი და აგრეთვე რომელნიც ჩვენს ქვეყანაში მაჰმადიანნი იმყოფებიან ისინიც სულ გაორგულებულნი არიან და აღარც განწესებულს ხარკს გვაძლევენ. ახალციხის ფაშა დღესაც შერიგებას გველაპარაკება მაგრამ იმისგან ჩვენთან ლაპარაკი ნიადაგ პოლიტიკა და ტყუილი არის. რომელნიც ჩვენის ქვეყნის ვაჭარნი სპარსეთსა ოსმალს ქვეყანაში და დაღისტნის მახლობელს ადგილებში იმყოფებიან იჭერენ, სცარცვიან ჰკვლენ და ზოგთა ჰყიდიან.

არხიმანდრიტი გაიოზ და მაიორი გაბრიელ უმაღლეს კარზე წარგზავნეთ და აქამომდე არც ერთის მეორის პასუხით აღარ დაგვიბრუნდნენ. იმისმა უდიდებულესობამ უმოწყალებლობით ზარბაზნები და ჯაბახანა გვიბოძა და ამდენი ხანი დარჩა და აღარ მოგვივიდა. ჩვენ თანამდებობისათვის დიდად მოვერიდებით უმაღლესის კარის მრავალჯერ თავისშეწყენას მაგრამ ამისთანის დამჭირნეობაში ვის შევეხვეწნეთ.

მე სწორედ განუცხადებ უმაღლეს ვაზირს, რომ თუ ამავე ზაფხულში რუსეთის მფარველობამ ჩვენის ქვეყნის დაცვისათვის არ იზრუნა, ყოველს ბედნიერობითს მდგომარეობას მოაკლდება.

ჩვენს ქვეყანაში მსახლობელნი კეთილშობილნიცა და გლეხნიც საზოგადოდ სასოწარკვეთილებაში არიან შესულნი რომ რუსეთიდან შეწვევის ძალი ველარა ნახეს რა და გრძლად საიმედოს შეწვევის მოცდა აღარ შეუძლიანთ. ესენი ყველა უმაღლესის ვაზირისათვის მრავალჯერ მოგვიხსენებია მაგრამ დამჭირნეობისაგან იძულებულმა სამჯობინრად განვსაჯე რომ ხშირად მოვახსენოთ და ეს უწყება ამისათვის წარმოიგზავნა” (სსცა ფ-1449, საქმე-2834:1).

„ოსმალების გაძლიერებამ მე-15 საუკ. მეორე ნახევრიდან საქართველო მოსწყვიტა დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებს; ოსმალებმა ჩაკეტეს შავი ზღვის სანაპიროები და ამან შეასუსტა ვაჭრობა და აღებ-მიცემობა. ასევე სპარსელების მრავალი შემოსევებით ქართლ-კახეთი განადგურებული შეიქმნა. მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა ქართლ-კახეთი მე-18 საუკუნის დასაწყისიდან, როდესაც ლეკებმა ოსმალების წაქეზებით და დახმარებით დაიწყეს განსაკუთრებით ძლიერი გამანადგურებელი თავრეშები“ (მაკალათია, 1942:8-9).

ასეთ რთულ ვითარებაში მეფე ერეკლე II მიერ მიღებული გადაწყვეტილება არ იყო მხოლოდ პოლიტიკური მიზეზებიდან გამომდინარე. მის ეკონომიკურ კონცეფციებში შედიოდა ვაჭრობა-მრეწველობის განვითარებაც. რასაც მოწმობს შემდეგი გარემოება: ვინაიდან კერძო ინიციატივები არ არსებობდა და იმდროინდელ რეალობაში ვერც აღმოცენდებოდა, სამეფო კარმა გადაწყვიტა ვაჭრობა-მრეწველობის განვითარებაში თავად გამხდარიყო წარმმართველი ძალა (თაბუაშვილი, 2010:26). ერეკლე II ვაჭრობის გაფართოებისკენ სწრაფვას დადებითად ეხმაურება ყირიმში მყოფი საფრანგეთის კონსული პეისონელი. იგი წერდა: „ქართველები ახლა (იულისხმება XVIII საუკუნის 50-იანი წლები) ძალიან მოკლებული არიან ფულს, ამიტომ ისინი სიამოვნებით შეხვდებიან ვაჭრობის დამკვიდრებას, რომელიც დაატრიალებს მათში ძალიან დიდ ფულს“ (თაბუაშვილი, 2010:28) სერგი მაკალათია აღნიშნავს, რომ „1753 წელს პარიზში გამოვიდა წიგნი საფრანგეთის ყირიმელ ელჩის პეისონელისა „სპარსეთისა და საქართველოს ეხლანდელი არეულობათა შესახებ“. ამ წიგნის ავტორი დაინტერესებული იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს გამოყენებით საფრანგეთის სავაჭრო კაპიტალის გზის გასაკაფავად სპარსეთსა და აღმოსავლეთის ბაზრებისკენ. ამის გამო იგი დიდი სიმპათიით უყურებდა ქართლ-კახეთის მეფეს ერეკლე II-ეს, რომელსაც თვლიდა ევროპელებისა და ფრანგების მომხრედ და მასზე ამყარებდა იმედებს საფრანგეთის სავაჭრო კაპიტალის გასაძლიერებლად სპარსეთში“ (მაკალათია, 1942:18). კაკაბაძის და მაკალათიას მოსაზრებას ამყარებს შემდეგი რეალობაც, კერძოდ, მეფე ერეკლეს საგარეო პოლიტიკური ვექტორის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტი ეკონომიკა და სავაჭრო გზებში ქვეყნის ჩართულობა იყო; კერძოდ, “თბილისელი ვაჭრები სავაჭრო ურთიერთობით დაკავში-

რებული იყვნენ ირანის, ინდოეთის, ოსმალეთის, ერაყის, სირიისა და ეგვიპტის ქალაქებთან. საქართველოს ქალაქების აღმავლობა თუ დაქვეითება XVI-XVII სს. მნიშვნელოვანწილად განპირობებული იყო მათი სავაჭრო-სატრანზიტო გზებთან სიახლოვე-სიშორით და, საზოგადოდ, მახლობელი აღმოსავლეთის საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილეობის მოცულობით” (გაბაშვილი, 1966:184-186).

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღნიშნულია, კერძოდ, კახეთის ქალაქების კავშირი აღმ. ამიერკავკასიის „აბრეშუმის გზასთან“. კახეთიდან ახლობელ თუ შორეულ ქვეყნებში გაჰქონდათ აბრეშუმი, ხალიჩები, ოქროსქსოვილები, საღებავი მცენარეები, ღვინო, გაჰყადათ ცხენები (მთელ აღმოსავლეთში „გურჯის“ სახელით ცნობილი), ცხვრები, ვაჭრობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ კახთა მეფეები („მეფე-ვაჭრები“). ამ მხრივ მეტად საგულისხმოა მათი სავაჭრო აგენტების მოლაპარაკება უცხოელ, კერძოდ კი ინგლისელ ვაჭრებთან (გაბაშვილი, 1966:174-175).

რუსეთის იმპერიის გაბატონებამ ყირიმში (1783 წ.) და მისმა გამოსვლამ მავ ზღვაზე ნიადაგი შეამზადა ფართო სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების დამყარებისათვის დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის (გაბაშვილი, 1966:192-193), ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ლოგიკური იქნება შემდეგი ვარაუდის დაშვება, რომ აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში შესაძლოა საკმაოდ დიდი როლი ჰქონდეთ შესრულებული საქართველოში მცხოვრებ სომხებსაც, ვინაიდან არსებობდა სავაჭრო ინტერესები, ბუნებრივია სომხებს გააჩნდათ საკუთარი მიზნებიც, რადგან აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის დამაკავშირებელი ვაჭრობის სადავეები კარგა ხნის განმავლობაში ფაქტობრივად სომეხთა ხელში იყო. გერონტი ქიქოძე აღნიშნავს: ევროპელი მოგზაურები და რუსეთის მთავრობის წარმომადგენლები ადასტურებენ, რომ თბილისს მეთვრამეტე საუკუნეში საკმაოდ გაცხოველებული ალებ-მიცემა ჰქონდა არა მარტო მეზობელ ხალხებთან, არამედ რუსეთსა, სპარსეთსა და თვით შორეულ ინდოეთთან, რომ ის ქარავნებით ძვირფას ინდურ და სპარსულ შალეულობა-ფარჩეულობას, აგრეთვე ფაიფურის ჭურჭელს ღებულობდა, ხოლო თვითონ უცხოეთში სპილენძის ჭურჭელს, ცხენის მოსართავს, იარაღს, ბამბის ქსოვილს და ტყავის ნაწარმს გზავნიდა; ქალაქს მრავალი სახელოსნო და რამდენიმე პატარა სამანუფაქტორო ფაბრიკა ჰქონდა, სადაც აბრეშუმის, მატყლის და ბამბის ქსოვილებს ამზადებდნენ, უფრო ფართო მოხმარებისთვის გამოსადეგს. მაგრამ თბილისის ვაჭრობა-მრეწველობა უცხო ელემენტების, განსაკუთრებით, სომხების ხელში იყო (ქიქოძე, 1942:122-123). აღსანიშნავია ისიც, რომ ირანის საგარეო ვაჭრობაც სომეხი ვაჭრების ხელში იყო, ხოლო ოსმალეთის სომეხი, ბერძენი და სირიელი ვაჭრების (გაბაშვილი, 1966:190) თუმცა ასევე საგულისხმოა, რომ არც ცალკეული პირების ინიციატივით ხდებოდა ქვეყნის შემდგომი

ბედის გადაწყვეტა, რაზეც ჯოზეფ ემინის¹ საქართველოში მოგზაურობა და მისი პოლიტიკურ-ეკონომიკური მიზნების განხორციელების სურვილი მეტყველებს. გ. ბეი მამიკონიანი აღნიშნავს: „ემინის ახლო დამოკიდებულება მეფე ერეკლესთან, მათი ხშირი საუბარი სახალხო განათლების, სამხედრო რეფორმების, ინგლისური სახელმწიფოებრივი სისტემის, სომხური ოლქების განთავისუფლების გეგმებისა და პერსპექტივების შესახებ ვერ დარჩებოდა საიდუმლოდ და ყოველივე ამას არ შეეძლო არ გამოეწვია მწვავე მტრობა მათი, ვისაც დაუპატიჟებელი სტუმრის შეხედულებანი, გეგმები და რჩევანი ვერაფრად ეპიტნავებოდათ. ემინის წინააღმდეგ ამხედრდნენ ქართველ დიდგვართა გამოჩენილი წარმომადგენლები, საქართველოს სომხური სამღვდელოება, და ყველაზე უფრო კი - ეჩმიაძინის ახლად არჩეული პატრიარქი-კათალიკოსი სიმონ ერევნელი. მათ გადაწყვიტეს, რადაც არ უნდა დასჯდომოდან, აეძულებინათ მეფე გაეძევებინა საქართველოდან ემინი, ეს მებაირახტე სახიფათო აზრებისა, რომელთაც შეეძლოთ გამოეწვიათ სერიოზული გართულებანი ახლო აღმოსავლეთის სახელმწიფოებთან დამკვიდრებულ ურთიერთობაში“.

1763 წლის მიწურულს ემინი ტოვებს საქართველოს და მიდის დაღესტანში, მთიელებმა იგი მეტად გულთბილად მიიღეს და შემდგომ თავის ერთ-ერთ ბელადადაც აირჩიეს. მან იქ დაჰყო 1766 წლამდე და ამ წელს თავისი თავგადასავალის დაღესტნური ციკლი დაამთავრა დიდი თარეშით განჯაში (ბეი-მამიკონიანი, 1944:199).

---

1 ჯოზეფ ემინი დაიბადა ქ. ჰამალაში 1726 წელს, სომეხი ვაჭრის ოჯახში, რომელთან ერთად მას მავშვობაშივე მოუხდა ინდოეთს გადასახლება. სამხედრო ცოდნის შეძენის მიზნით იგი 1751 წელს, მამის სურვილის წინააღმდეგ, ინგლისს გაემგზავრა. მრავალი-ტანჯვა წამების შემდეგ, იგი ედმონდ ბერკის (ლორდ ნორთუმბერლენდისა) და სხვა გავლენიანი მფარველების დახმარებით, ბოლოს მოეწყო ვულიჯის სამხედრო აკადემიაში. 1760 წელს ემინი მიდის ახლო აღმოსავლეთში და თითქმის ერთ წელს რჩება თურქეთის სომხეთში, სადაც ადგილობრივ ეცნობა ეროვნული განთავისუფლების შესაძლებლობას და პერსპექტივებს, ეს წინასწარი დაზვერვა მას საბოლოოდ უმტკიცებს რწმენას, რომ მისი პატრიოტული ზრახვების განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ ქართლ-კახეთის მეფეთა მფარველობის საშუალებით, სომეხი და ქართველი ხალხების პოლიტიკურ ინტერესთა მჭიდრო დაკავშირების გზით. 1761 წლის შემოდგომაზე ემინი გაემგზავრა პეტერბურგს და რუსეთის მთავრობის მემშვეობით, წარუდგინა თავისი გეგმები და პროექტები იმ დროს რუსეთში მყოფ თეიმურაზ II. ეს პროექტები დიდი გულისხმიერებით იქნენ მიღებული, მაგრამ იმ დროს შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის გამო, საქართველოსკენ მგზავრობა ძნელი საქმე იყო და ემინმა თბილისში ჩამოსვლა მხოლოდ 1763 წლის გაზაფხულზე მოახერხა (ბეი-მამიკონიანი, 1944: 198).

მეფე ერეკლეს ამ რეგიონში ინტერესების მქონე აქტორებთან კავშირის დამყარება ეფუძნებოდა საქართველოში მომქმედი სომეხი ვაჭრების გამოცდილებასა და კავშირებს, ზემოთ ხსენებული გადაწყვეტილება, არ იყო სომეხი ვაჭრების ცალმხრივი სურვილი და წარმოადგენდა მაშინდელი ვაჭართა გაერთიანების და საქართველოს სამეფო კარის ერთობლივ ინტერესებს.

როგორც ირკვევა, მეფე ერეკლე II მხოლოდ ერთ ქვეყანაზე არ იყო ორიენტირებული და მოქნილ დიპლომატიას ახორციელებდა. გავიხსენოთ თუნდაც ის ფაქტები, რომ საქართველოს მაშინდელი რთული ეკონომიკურ-სოციალური მდგომარეობა ერეკლე II აიძულებდა სხვადასხვა ქვეყნებისგან მიეღო დახმარება. მაგ., 1773 წ. იანვარში საქართველოდან პეტერბურგში საელჩოს ჩასვლის შემდეგ, ერეკლე II ოსმალეთთან კავშირის დამყარებას ეცადა, მას ჰქონდა იმედი როგორც ქართლ-კახეთის საერთო მდგომარეობის განმტკიცების, ისე აზერბაიჯანის უმეტეს ნაწილზე თავისი გავლენის დამყარების, ამას ოსმალეთის იმპერიის დადებითი რეაქცია მოჰყვა და 1778 წ სულთნის სახელით მას ორჯერ გაეგზავნა დიდი საჩუქრები (კაკაბაძე, 1920:124). ასევე იგი რუსეთის გარეშე ცდილობდა დახმარება მოეპოვებინა და ამ აზრით მან 1782 წ. მიმართა ვენაში იმპერატორს, აგრეთვე საფრანგეთის მეფეს, სარდინიის, ნეაპოლისა და ვენეციის მთავრობებს. მეფე თხოულობდა დახმარებას ჯარით ან ფულით და თავის მხრივ პირობას დებდა, რომ შეუსრულებდა დახმარე სახელმწიფოს ყოველივე მოთხოვნილებას სპარსეთის დასაპყრობად, თუ ოსმალეთის წინააღმდეგ მთელი თავისი ძალით იმოქმედებდა (კაკაბაძე, 1920:127-128). ერეკლე მეფის წერილები: ავსტრიის იმპერატორ იოსებ II-ს, პრუსიის მეფესთან, საფრანგეთის მეფესთან, ნეაპოლისა და სიცილიის მეფესთან, სარდინიის მეფისა და სხვათა სახელზე, კარდინალი ჰრზანის წერილი რომიდან ერეკლეს წერილების შინაარსის შესახებ და სხვა“ (ტაბაღაძე, 1979:84-124) აშკარად მეტყველებს, რომ მოქნილი დიპლომატი იყო და რაც მთავარია ეძებდა მუდმივ საიმედო მოკავშირეს. სავარაუდოდ როცა სპარსეთისა და ოსმალეთისგან ვერ იღებდა მყარ გარანტიებს, იგი მიმართავდა ევროპის სახელმწიფოებს და სამხედრო თანამშრომლობაზეც თანხმდებოდა, თუ კი მისი პოლიტიკური მიზნების განხორციელებისათვის რეალურ და ძლიერ პარტნიორს გაიჩენდა.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ჩანს, რომ საზოგადოების განვითარებასთან პირდაპირ პროპორციულია ვაჭრობის განვითარება. ეს კი თავისთავად გულისხმობს, რომ ვაჭართა კლასი რა თქმა უნდა, საკუთარი ინტერესების გათვალისწინებით სახელმწიფოებრივ ინტერესებსაც ემსახურება და ასევე გლობალურ პოლიტიკას, რომელიც ეკონომიკურ ინტერესებსაც მოიცავს. ერეკლე II მიერ დადებული ტრაქტატი არ იყო მხოლოდ რუსეთის იმპერიის მფარველობის აღიარება, არა-

მედ საქართველო მოიპოვებდა ჰაბის ფუნქციას, რომელიც დააკავშირებდა ორ ცივილიზაციას სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების კუთხით. ამ მიზანს ხელი შეუშალა შემდეგმა გარემოებამ, კერძოდ, რუსეთმა და სხვა აქტორებმაც (საფრანგეთი, ვენეცია, პორტუგალია) შემდგომში ვერ მოახერხეს ინგლისისა და ოსმალეთის ალიანსით გამოწვეული შემაფერხებელი გარემოებების გადალახვა ბოლომდე, სამხედრო ან დიპლომატიური გზით, ვინაიდან ბრიტანეთის ხელშეწყობითა და ოსმალეთის დახმარებით ჩრდილო კავკასიელები ებრძოდნენ რუსეთის იმპერიას. ამ მოსაზრებას ამყარებს კვლევა: „რუსულ-ქართული ურთიერთობები პოლკოვნიკ ბურნაშევის არქივის მასალების მიხედვით (1783-1787 წწ). სადაც აღიწერულია შემდეგი ფაქტი: „თურქეთის პორტამ, საქართველოდან ჩვენი ჯარების გამოსადევნად „განავრცო თავისი ჩაგონებანი ხარბ დაღესტნელებზე, ... ფულისა და დაიმედობის მეშვეობით იმოქმედონ ახალციხის მხრიდან კავშირში, დაარწმუნა ავარიის უმა-ხანი (იგულისხმება ომარ-ხანი-დ.მ) მთიელთა შესაძლებელი ძალების შეყრით აშკარა ომით წამოვიდეს მეფეზე“. ომარ-ხანმაც „მოაგროვა რა სხვადასხვა მთიელ ხალხთაგან 11000-მდე, მოვიდა მდინარე ალაზანზე და შეუერთდა რა აქ მთიელებსა და ველაქნელებს, საქართველოს შეურიგებლ მტრებს, გაძლიერდა 20000-მდე“ და საქართველოში შემოიჭრა“ (მერკვილაძე, 2012:78). ხოლო ამ უკანასკნელმა ვერ მოახერხა მთლიანად კავკასიაში შემოსულიყო არა როგორც დამპყრობელი ძალა, არამედ როგორც პოლიტიკური და სამხედრო მოკავშირე და პარტნიორი.

დასკვნა

შეიძლება ითქვას, მეფე ერეკლეს სიღრმისეული შორსმჭვრეტელოური ხედვიდან ჩანს: 1. აბრეშუმის გზა და ცხადია კავკასიაზე გამავალი მისი მონაკვეთი მსოფლიოს მაშინდელი აქტორებისათვის უმნიშვნელოვანესი იყო, ხოლო მათ მთავარ მიზანს წარმოადგენდა ამ გზის არა შენარჩუნება, არამედ მისი დაცვა და განვითარება. 2. საფიქრებელია, რომ მსოფლიო აქტორების მიერ ზემოხსენებული მიზნების მიღწევისას თავისთავად მოხდებოდა კავკასიის ამ რეგიონის აღორძინება-განვითარება, გაძლიერება და გაერთიანება საერთო ინტერესების გარშემო. 3. ამ შემთხვევაში საქართველო მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანდა და გადაამწყვეტ როლს ითამაშებდა ევროპისა და აზიას შორის ვაჭრობის, კულტურის, დიპლომატიის, ეკონომიკური კავშირების განვითარებაში. 4. ერეკლე II ზუსტად ამოიცნო ის მთავარი აქტორები, რომელთაც შეეძლოთ აბრეშუმის გზის შენარჩუნება-განვითარება და ამ გზით მსოფლიოსათვის სიკეთეების უზრუნველყოფა. მეფე ერეკლე II მართებულად მიიჩნია, რომ საქართველოს განვითარებისათვის იმ პერიოდში უფრო მნიშვნელოვანი იყო საფრანგეთი, ვენეცია, რუსეთი, ვიდრე ოსმალეთი და სპარსეთი. ამავდროს უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთთან ეკონომიკური და სამხედრო

კავშირი უფრო მეტი სარგებლის მომტანი იყო, რაც მეფე ერეკლე II შემდეგ ვერავინ ვერ გააცნობიერა. აქვე უნდა დავძინოთ და ცხადი იყო მსოფლიოს მაშინდელი მთავარი აქტორების პოზიცია-რუსეთის ჩართულობის აუცილებლობა. რუსეთის აუცილებელი ჩართულობა იყო გარანტი საქართველოს ეკონომიკური გაძლიერებისა. ასევე საფიქრებელია, ერეკლე II ხვდებოდა, რომ რაც არ უნდა ძლიერი ყოფილიყო მსოფლიოს კონკრეტული აქტორი, იგი შეძლებდა აბრეშუმის გზის მხოლოდ გარკვეული მონაკვეთის გაკონტროლებას. ასე, რომ ამ გზის სხვადასხვა მონაკვეთის გავლენის მქონე რიგი სახელმწიფოებისთვის დღის წესრიგში დადგებოდა ერთობლივი შეთანხმებული მოქმედება, ხოლო საქართველოც ამ ერთობლიობაში ჩართვით შეიძენდა მნიშვნელოვან ფუნქციას მსოფლიო არენაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Berdzenishvili, N. Tsintsadze, I. Javakhishvili, Iv. (1978). *Georgievskis Traqta-ti. Qartuli Sabchota Entsiklopedia*. 3. Tbilisi. (ბერძენიშვილი, ნ. ცინცაძე, ი., ჯავახიშვილი, ივ. (1978). გეორგიევსკის ტრაქტატი. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი 3. თბილისი).

Kakabadze, S. (1920). *Saqartvelos mokle istoria*. Tbilisi. (კაკაბაძე, ს. (1920). საქართველოს მოკლე ისტორია. ახალი საუკუნეების ეპოქა. თბილისი).

Gabashvili, V. (1966). *Narkvevebi Makhlobeli Agmosavletis Qalaqebis Istoriidan*. Tbilisi. (გაბაშვილი, ვ. (1966). ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ქალაქების ისტორიიდან. თბილისი).

Zaleski, S. Gugushvili, P. (1980). *Kavkasia. Qartuli Sabchota Entsiklopedia*. 5. Tbilisi. (ზალესკი, ს. გუგუშვილი, პ. (1980). კავკასია. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 5. თბილისი).

საქართველოს ეროვნული არქივი. ფონდი 1505. საქმე 15.

Makalatia, S. (1942). *Erekle Meoris Gmiroba da Tavdadeba*. Tbilisi. (მაკალათია, ს. (1942). ერეკლე მეორის გმრობა და თავდადება. თბილისი).

საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ-1449. საქმე N 2834.

Tabuashvili, A. (2010). *Erekle Meoris ekonomikuri kontsepciebi da repormebi qveknis mmartvelobis modernizaciistvis*. Tbilisi. (თაბუაშვილი, ა. (2010) ერეკლე მეორის ეკონომიკური კონცეფციები და რეფორმები ქვეყნის მმართველობის მოდერნიზაციისთვის. თბილისი).

Qiqodze, G. (1942). *Erekle Meore*. Tbilisi. (ქიქოძე, გ. (1942). ერეკლე მეორე. თბილისი).

Bei-Mamikoniani, G. (1944). XVIII s. Nakhevrad daviwkebuli memuaristi Erekle Meoreze da misdroindel qartvelebze. *Saqartvelos SSR Metsnierebata Akademiis Moambe*. V. N2. (ბეი-მამიკონიანი გ. (1944). XVIII ს. ნახევრად დავიწყებული მემუარისტი ერეკლე მეორეზე და მისდროინდელ ქართველებზე. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. V. N2).

Tabagua, I. (1979). *Saqartvelo saertashoriso arenaze XVIII saukunis meore nakhevarshi* (Erekle II-is sagareo politikis istoriidan). Gamomcemloba "Metsniereba". Tbilisi. (ტაბაგუა, ი. (1979). *საქართველო საერთაშორისო არენაზე XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში* (ერეკლე II-ის საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან). საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი).

Merkviladze, D. (2012). *Rusul-Qartuli urtiertobebi polkovnik Burnashevis arqivis masalebis mikhedvit* (1783-1787). Istoriul-Etnograpiuli dziebani XIV. Tbilisi. (მერკვილაძე, დ. (2012). *რუსულ-ქართული ურთიერთობები პოლკოვნიკ ბურნაშევის არქივის მასალების მიხედვით* (1783-1787 წწ.). *ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი XIV*. თბილისი).

Царь Ираклий II и его внешняя политика

Мариам Гурешидзе

Докторант гуманитарного факультета Тбилисского государственного университета имени Иване Джавахишвили

ORCID ID: 0000-0002-9825-0651

mariaгуreshidze@gmail.com

+995 551 127 855

Резюме

Георгиевский трактат, заключённый между царём Ираклием II-м с Российской империей стал предметом моего интереса и ещё раз его изучения. Темой наблюдения стал этот факт по причине того, чтобы установить, был ли трактат, заключённый Ираклием II-м с Россией, одним из путей изменений вектора внешней политики. В соответствии с этим, в частности, рассмотрим взаимоотношения с какими странами он обдумывал альтернативу, связи с Россией и какие внутренние и внешние факторы обусловили его окончательное решение.

Обнаруженные документы в Национальном архиве Грузии, и после сравнения с документами исследований учёных установлено, что Ираклий II не был ориентирован только на одну страну и вёл гибкую дипломатию. Кроме России он пытался добиться помощи других стран. Например: Ираклий II за помощью обратился к Австрийскому императору а также королю Франции, к правительствам Сардинии, Неаполиса и Венеции.

В статье рассмотрено, исходя из значения Шёлкового пути, в частности какие компоненты определили захватническую политику Российской империи, а также, почему был значительнейшим проходящий отрезок пути по Кавказу для тогдашних мировых акторов. Ираклий II точно отобрал эти главные акторы, которые могли сохранить и развить Шелковый путь и усилить Грузию как на политическом, так и на экономическом уровне.

Ключевые слова: Грузия, Ираклий II, Георгиевский трактат.